THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער פאַל האַראַדאַשניק אָדער האַרדין

אונטער געוויינלאַכע אומשטענדן מישט זיך ניט א צייטונג אין פרי־וואַטע אָנגעלעגנהייטן פון איינצלנע פערזאָנען — און זי דאַרף זיך ניט מושן, זי מעג זיך אָבער דערלויבן צו איפדעקן און קריטיקירן יענע האַנדלונגען פון א פריוואַטן פערזאָן וועלכע באַרירן די אינטערעסן פון דער געזעלשאַפט, באַזונדערס, ווען אזא פערזאָן, געמט זיך אונטער, פאַרפליכטעט זיך צו דורכפירן א געוויסע זאַך פאַר דער געזעלשאַפט.

נאָך מער באַדעכטיקט איז א צייטונג צו קריטיקירן, און שאַרף קריטיקירן יענעם יחיד וועלכער מאַכט א באַשטימטן קאָנטראַקט מיט א געוויסער עפנטלעכער, וואָלטעטיקער אָרגאַניזאַציע — און פאַרפעלט צו דערפיל זיין חוב אונטערן קאָנטראַקט. דאָ איז שוין די געזעלשאַפט דירעקט פאַראינטערעסירט, ווייל אויב דער דאָזיקער יחיד צאָלט ניט אָפּ זיין באַשטימטן חוב — מוזן אַנדערע דאָס צאָלן, פאַלט אויף דעם אַנדערן א גרעסערע לאַסט — און דער בעסטער מיטל וואָס די געזעלשאַפט פאַרמאָגט צו דערמאָנען דעם איינצלנעם וועגן זיינע חובות צו איר — איז די עפנטלעכע מיינונג, — אויסגעדרוקט דורך א צייטונג.

* * * *

מיר האָבן וועגן דעם פאַל האַראַדאַשניק געשריבן — שוין עטלאַכע מאָל. עס האַנדלט זיך דאָ וועגן א פאַמיליע — האַרדין — פון עדמאָנטאָן, וועלכע האָט זיך געווענדעט צו דער קאַנאַדער אידישער אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט. העלפן איר אריבערברייגגען א מיטגליד פון זייער משפחה, דאָס איז געווען איינער פון יענע צענדליקע אפליקאַציעס, פאַר וועלכע די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט געדאַרפט שווער אַרבעטן און אויסאיבן איר גרעסטן איינפלוס — איינער פון יענע הונדערטער פאַלן פאַר וועלכע די געזעלשאַפט האָט געמוזט ג א ר א נ ט י ר ן. אז דער אימיגראַנט וועט נים פאַלן צו לאַסט אויף דער געמיינדע, און אויב יאָ, וועט די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט זיין פאַראַנטוואָרטלאַך.

צום באַדויערן, עטלאַכע מאָנאַטן נאָך דעם וואָס דער אימיגראַנט איז אָנגעקומען פון קאַנאַדע איז ער ערנסט קראַנק געוואָרן, און ער ליגט אין דעם פראָווינציאַלן האָספיטאַל פון אלבערטע די גאַנצע צייט, — א חשבון פון א יאָר דריי.

אַזוי ווי ער איז געווען א נייער אימיגראַנט, מאָנט דער האָספיטאַל פון דער פעדעראַלער רעגירונג די קאָסטן פאַר אויסהאַלטן אים אין האָספיטאַל, און ווייל די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט אים געבראַכט אויף איר פאַראַנטוואָרטלאַכקייט, שיקט איבער די רעגירונג די האָספיטאַל "בילס", צו איר. די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט שוין אויסגעצאָלט, ווי מען גיט אונז איבער, זיבן הונדערט דאָלאַר, פאַר דעם פאַל, און דאַרף ווייטער צאָלן איצט נאָך אכט הונדערט דאָלאַר.

* * * *

דער מערב קאַנאַדער אָפּס פון דער אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט געמאַכט פילע פאַרזוכן צו ווירקן אויף דער פאַמיליע, וועלכע האָט דעם אימיגראַנט אריבערגעבראַכט אהער, זי זאָל, אויב ניט איינגאַנצן, כאָטש א טייל פון די קאָסטן אָפּצאָלן. אָבער ביז איצט האָבן קיינע מיטלען ניט געהאָלפן, א ברודער האָט זיך איינגאַנצן אָפּגעזאָגט פון טראָגן וועלכע ניט איז פאַראַנטוואָרטלאַכקייט. ער וויל מיט קיינעם וועגן דעם ניט ריידן; עס אַרט אים גאָרנים, ער וויל פון גאָרנים וויסן. און א שוועסטער — וועלכע האָט די אפליקאַציע אונטערגעשריבן, טרייסלט זיך איך אָפּ . . . . אין דער צייט וואָס דער אימיגראַנט הילפט פאַראין, וועלכער האָט קיינע פאָנדן ניט, מוז זיך איצט אָנשטריינגען צו מאַכן א ספּעציעלע זאַמלונג פאַר דעם צוועק, ווייל דער פאַראין מוז דערפיל זיין פאַרפליכטונג צו דער רעגירונג — אַנדערש, וועט ער זיין גאַנצן איינפלוס און פריינטלאַכע באַציאונגען מיט דער רעגירונג פאַרלירן, און וועט מער גאָרנישט ניט קאָנען טאָן.

* * * *

און דאָ מוזן מיר אָנרירן נאָך א פונקט.

דער אימיגראַנט הילפט פאַראין, איז א נאַציאָנאַלע קערפּערשאַפט מיט אָפּטיילונגען. ער דינט דער אידישער באַפעלקערונג איבער'ן גאַנצן לאַנד, דורך די דאָזיקע אָפּטיילונגען. עס איז אַן אנערקענטער פּרינציפּ, אז יעדע אָפּטיילונג פון אזא אָרגאַניזאַציע, מוז טראָגן אויף זיך איר באַזונדערע פאַראַנטוואָרטלאַכקייט.

דער פאַל האַראַדאַשניק באַלאַנגט צו עדמאָנטאָן. נאָכדעם האָט זיך דער סעקרעטאַר פון דעם אימיגראַנט פאַראין געווענדעט צו די פאַרשטייער פון קאַנאַדע איז ער ערנסט קראַנק געוואָרן, און ער ליגט אין דעם פראָווינציאַלן האָספיטאַל פון אלבערטע די גאַנצע צייט, — א חשבון פון א יאָר דריי.

אַזוי ווי ער איז געווען א נייער אימיגראַנט, מאָנט דער האָספיטאַל פון דער פעדעראַלער רעגירונג די קאָסטן פאַר אויסהאַלטן אים אין האָספיטאַל, און ווייל די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט אים געבראַכט אויף איר פאַראַנטוואָרטלאַכקייט, שיקט איבער די רעגירונג די האָספיטאַל "בילס", צו איר. די אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט שוין אויסגעצאָלט, ווי מען גיט אונז איבער, זיבן הונדערט דאָלאַר, פאַר דעם פאַל, און דאַרף ווייטער צאָלן איצט נאָך אכט הונדערט דאָלאַר.

* * * *

דער מערב קאַנאַדער אָפּס פון דער אימיגראַציאָנס געזעלשאַפט האָט געמאַכט פילע פאַרזוכן צו ווירקן אויף דער פאַמיליע, וועלכע האָט דעם אימיגראַנט אריבערגעבראַכט אהער, זי זאָל, אויב ניט איינגאַנצן, כאָטש א טייל פון די קאָסטן אָפּצאָלן. אָבער ביז איצט האָבן קיינע מיטלען ניט געהאָלפן, א ברודער האָט זיך איינגאַנצן אָפּגעזאָגט פון טראָגן וועלכע ניט איז פאַראַנטוואָרטלאַכקייט. ער וויל מיט קיינעם וועגן דעם ניט ריידן; עס אַרט אים גאָרנים, ער וויל פון גאָרנים וויסן. און א שוועסטער — וועלכע האָט די אפליקאַציע אונטערגעשריבן, טרייסלט זיך איך אָפּ . . . . אין דער צייט וואָס דער אימיגראַנט הילפט פאַראין, וועלכער האָט קיינע פאָנדן ניט, מוז זיך איצט אָנשטריינגען צו מאַכן א ספּעציעלע זאַמלונג פאַר דעם צוועק, ווייל דער פאַראין מוז דערפיל זיין פאַרפליכטונג צו דער רעגירונג — אַנדערש, וועט ער זיין גאַנצן איינפלוס און פריינטלאַכע באַציאונגען מיט דער רעגירונג פאַרלירן, און וועט מער גאָרנישט ניט קאָנען טאָן.

* * * *

מיר גלויבן אז דאָס איז ניט א צופאַל.

ס'איז ווערט צו באַמערקן אז דער דאָזיקער פּויערישער אויפשטאַנד קומט פאַר איצט, נאָך דעם וואָס קעניג קאַרל דער צווייטער האָט איבער'ן גענומען דעם טראָן. און אז דער אויפשטאַנד ברעכט אויס גלייכצייטיק אין פאַרשיידענע געגנטן. עס איז אויך מערקווירדיק דאָס, וואָס, צום ביישפּיל, ווען דער אזוי גערופענער "אנטיסעמיטישער" אגיטאַטאָר דאַנולא האָט געטן בעטן אַן אודיענץ מיט דעם מיניסטער פון אינערן, ווייזט וואיעוואָד, האָט דער מיניסטער, אנשטאָט צו אויפנעמען אים — באַפוילן מען זאָל אים אַרעסטירן.

ביז איצט האָבן זיך די רומענישע מיניסטאָרן ניט אַרויסגעוויזן אזוי אנטשלאָסן צו אונטערדריקן אַן אנטיסעמיטישע באַוועגונג — און אַרעסטירן די פירער אזוי שנעל.

וואָרום די אנטשלאָסנקייט — איצט?

גאַנץ איינפאַך. דערפאַר וואָס פאַקטיש, איז דאָס ניט אַן אנטיסעמיטישע באַוועגונג, נאָר אנטי־קאַרליסטישע באַוועגונג, קאָנטיג אָרגאַניזירט פון בראַטיאַנו, וועלכער איז דער ביטערסטער שונא פון קעניג קאַראָל, און וועלכער וויל ניט דערלאָזן אז מאַניו זאָל פאַרשטאַרקערן זיין מאַכט, און באַפעסטיקן זיין טראָן. אָבער, בראַטיאַנו שפּילט זיך מיט פייער — וואָס קאָן אים אַן זיין פאַרטיי פאַרניכטן.

די פאַפּירענע בריק

צו דער אונטערזוכונג פון דער כותל־מערבי קאָמיסיע

פון י. אייגער

איינגנטלאַך גייען די אידן אימער אויף א פאַפּירענעם בריק; ניט איין יאָר, ניט צען און ניט הונדערט יאָר, נאָר טויזנטער יאָר ווי זיי גייען דעם פיזיש אומזיכערן וועג, און אין דעם הינזיכט קאָן די איצטיקע אונטערזוכונג ניט איבערראַשן. די נייעס פון דעם איצטיקן פאַל איז נאָר דאָס, וואָס דער צד שכנגד מוז זיך אויף באַנען בלויז מיט אַלטע דאָקומענטן, מיט זייער זעלטן, אַזוי זיינען די אידן געוואוינט אז מ'זאָל זייערע פאַפּירענע דאָקומענטן אנטקעגן שטעלן "אייזערנע דאָקומענטן". אָט דאָס זיינען די פאַפּירענע און אייזערנע בריקן, וועגן וועלכע איז דער אייגענער בריק, וועגן דער קעניגער מעשה דער לעתעכמאַכערס זון, וועגן ער פלעגט אָבער באַזוכן די עלטערן און גייען מיט שבת אין שול אריין דאַוונען, פלעגט ווערן א טומל. א מקרוב למלכות און נאָר א פשוט'ער איד! . . . קומענדיק קיין פּעטערבורג האָט איד זיך באַקאַנט מיט אים, ער'איז געווען איינער פון די חשוב'ע מיטגלידער פון דער חברה "מפיצי השכלה", און איך בין געווען א ביבליאָטעקאַר אין דער ביבליאָטעק פון דער דאָזיקער חברה.

האַלפּערין איז געווען פון די, וואָס מאַכן א זעלטן גוטן איינדרוק באַלד צום ערשטן מאָל, און דער איינדרוק ווערט־ניט שווער כער מיט דער צייט. העכער צוואַנציק יאָר האָט איך מיט אים געהאַט פאַרשיידענע וכוחים אין פאַרשיידענע צייטן. אין ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס מיר זיינען געווען פּאָליטישע קעגנער, פלעג איך אַלע מאָל זיין צופרידן פון די געשפּרעכן. יעדער האָט געמוזט מודה זיין, אז האַלפּערין איז א מענש מיט א געוויסן קאָפּ און א גוט האַרץ, ער איז געווען איינער פון פראָס. באַקשט'ס נאָענטסטע מענטשן אין דאָס רוב פלעגט ער זיין מיט אים אייניק שטימיג, אָבער איינגאַרטיק, אויף זיין אייגענעם שטייגער. ער איז געווען צו אַזאַ עקשן ווי באַקשט. האַלפּערין איז געווען א מענש מיט אַן אייגענעם בליק. יעדער איז געווען דיי אין כותל אים געזוכט צו צוציען צו זיך. ער איז געווען כמעט דער אייניקער איד אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך אויסגעאַרבעט די גרעסטע אָרדענונג און געווען צום סוף איינער פון די ווייניקע אידן, וואָס האָבן זיך דערדרונגען ביז צום "הייסראַט". זיין שטאַנד איז יענער צייט האָט געראַטן אין זיך דעם גרעסטן צויבער. עס איז אויך קיין סוד ניט געווען, אז אויב ער וואָלט זיך ניט געהאַלטן שטאַרק אַן אידישע קייט, וואָלט ער געווען א סענאַטאָר און געהיליפּס מיניסטער ווי זיין חבר נאַטמאַן, אויך א ווילנער איד, ווייט ניט אזוי פיל אויף ווי האַלפּערין, וועלכער איז יא געווען א סענאַטאָר, און געהיליפ־מיניסטער נאָכדעם, ווי ער האָט זיך גע'שמד'ט. דאָס, וואָס האַלפּערין איז פאַרבליבן א איד איז דערפאַר ניט געגאַנגען העכער אויף דעם לייטער פון דער קאַריערע און ביי־ראַקראַטיע. האָט אים געמאַכט זייער פאַפּולער פון דער קאַריערע אין די אידישע קרייזן.

האַלפּערין איז געווען איינער פון די מעכטיקסטע מיטגלידער פון דער חברה "מפיצי השכלה", און האָט געהאַט א ווירקונג אויף די גאַנצע אַרבעט פון דער געזעלשאַפט. באַראַן האַראַן גינצבורג, האָט זיך מיט אים געגעבן צום בעסטן. אין ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס מיר זיינען געווען פּאָליטישע קעגנער, פלעג איך אַלע מאָל זיין צופרידן פון די געשפּרעכן. יעדער האָט געמוזט מודה זיין, אז האַלפּערין איז א מענש מיט א געוויסן קאָפּ און א גוט האַרץ, ער איז געווען איינער פון פראָס. באַקשט'ס נאָענטסטע מענשן און אין דאָס רוב פלעגט ער זיין מיט אים אייניק שטימיג, אָבער איינגאַרטיק, אויף זיין אייגענעם שטייגער. ער איז געווען צו אַזאַ עקשן ווי באַקשט. האַלפּערין איז געווען א מענש מיט אַן אייגענעם בליק. יעדער איז געווען דיי אין כותל אים געזוכט צו צוציען צו זיך. ער איז געווען כמעט דער אייניקער איד אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך אויסגעאַרבעט די גרעסטע אָרדענונג און געווען צום סוף איינער פון די ווייניקע אידן, וואָס האָבן זיך דערדרונגען ביז צום "הייסראַט". זיין שטאַנד איז יענער צייט האָט געראַטן אין זיך דעם גרעסטן צויבער. עס איז אויך קיין סוד ניט געווען, אז אויב ער וואָלט זיך ניט געהאַלטן שטאַרק אַן אידישע קייט, וואָלט ער געווען א סענאַטאָר און געהיליפּס מיניסטער ווי זיין חבר נאַטמאַן, אויך א ווילנער איד, ווייט ניט אזוי פיל איך ווי האַלפּערין, וועלכער איז יא געווען א סענאַטאָר, און געהיליף־מיניסטער נאָכדעם, ווי ער האָט זיך גע'שמד'ט. דאָס, וואָס האַלפּערין איז פאַרבליבן א איד איז דערפאַר ניט געגאַנגען העכער אויף דעם לייטער פון דער קאַריערע און ביי־ראַקראַטיע. האָט אים געמאַכט זייער פאַפּולער אין די אידישע קרייזן.

האַלפּערין איז געווען איינער פון די מעכטיקסטע מיטגלידער פון דער חברה "מפיצי השכלה", און האָט געהאַט א ווירקונג אויף די גאַנצע אַרבעט פון דער געזעלשאַפט. באַראַן האַראַן גינצבורג, האָט זיך מיט אים געגעבן בעסטן. אין ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס מיר זיינען געווען פּאָליטישע קעגנער, פלעג איך אַלע מאָל זיין צופרידן פון די געשפּרעכן. יעדער האָט געמוזט מודה זיין, אז האַלפּערין איז א מענש מיט א געוויסן קאָפּ און א גוט האַרץ, ער איז געווען איינער פון פראָס. באַקשט'ס נאָענטסטע מענשן און אין דאָס רוב פלעגט ער זיין מיט אים אייניק שטימיג, אָבער איינגאַרטיק, אויף זיין אייגענעם שטייגער. ער איז געווען צו אַזאַ עקשן ווי באַקשט. האַלפּערין איז געווען א מענש מיט אַן אייגענעם בליק. יעדער איז געווען דיי אין כותל אים געזוכט צו צוציען צו זיך. ער איז געווען כמעט דער אייניקער איד אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך אויסגעאַרבעט די גרעסטע אָרדענונג און געווען צום סוף איינער פון די ווייניקע אידן, וואָס האָבן זיך דערדרונגען ביז צום "הייסראַט". זיין שטאַנד איז יענער צייט האָט געראַטן אין זיך דעם גרעסטן צויבער. עס איז אויך קיין סוד ניט געווען, אז אויב ער וואָלט זיך ניט געהאַלטן שטאַרק אַן אידישע קייט, וואָלט ער געווען א סענאַטאָר און געהיליפּס מיניסטער ווי זיין חבר נאַטמאַן, אויך א ווילנער איד, ווייט ניט אזוי פיל איך ווי האַלפּערין, וועלכער איז יא געווען א סענאַטאָר, און געהיליף־מיניסטער נאָכדעם, ווי ער האָט זיך גע'שמד'ט. דאָס, וואָס האַלפּערין איז פאַרבליבן א איד איז דערפאַר ניט געגאַנגען העכער אויף דעם לייטער פון דער קאַריערע און ביי־ראַקראַטיע. האָט אים געמאַכט זייער פאַפּולער אין די אידישע קרייזן.

געשטאַלטן און בילדער פון דער אידישער געשיכטע אין רוסלאַנד

פאַר דער מלחמה:

פון בן ציון כץ

געהיים ראַט יעקב מאַרקאָוויטש האַלפּערין

אין מיינע קינדערשע יאָרן פלעגט מען אין דער אידישער גאַס אין ווילנע דערציילן וועגן מעשיות וועגן יעקב האַלפּערין, "וואָס האָט ניט איבערגעביטן דעם רעגירל", זיך ניט גע'שמד'ט, און איז א גרויסער מעגש. אין ווילנע האָבן אים געדענקט יעק'לע, מאָטע דעם לעתעכמאַכערס זון, ווען ער פלעגט אבער באַזוכן די עלטערן און גייען מיט שבת אין שול אריין דאַוונען, פלעגט ווערן א טומל. א מקרוב למלכות און נאָר א פשוט'ער איד! . . . קומענדיק קיין פּעטערבורג האָט איד זיך באַקאַנט מיט אים, ער'איז געווען איינער פון די חשוב'ע מיטגלידער פון דער חברה "מפיצי השכלה", און איך בין געווען א ביבליאָטעקאַר אין דער ביבליאָטעק פון דער דאָזיקער חברה.

האַלפּערין איז געווען פון די, וואָס מאַכן א זעלטן גוטן איינדרוק באַלד צום ערשטן מאָל, און דער איינדרוק ווערט־ניט שווער כער מיט דער צייט. העכער צוואַנציק יאָר האָט איך מיט אים געהאַט פאַרשיידענע וכוחים אין פאַרשיידענע צייטן. אין ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס מיר זיינען געווען פּאָליטישע קעגנער, פלעג איך אַלע מאָל זיין צופרידן פון די געשפּרעכן. יעדער האָט געמוזט מודה זיין, אז האַלפּערין איז א מענש מיט א געוויסן קאָפּ און א גוט האַרץ, ער איז געווען איינער פון פראָס. באַקשט'ס נאָענטסטע מענשן און אין דאָס רוב פלעגט ער זיין מיט אים אייניק שטימיג, אָבער איינגאַרטיק, אויף זיין אייגענעם שטייגער. ער איז געווען צו אַזאַ עקשן ווי באַקשט. האַלפּערין איז געווען א מענש מיט אַן אייגענעם בליק. יעדער איז געווען דיי אין כותל אים געזוכט צו צוציען צו זיך. ער איז געווען כמעט דער אייניקער איד אין רוסלאַנד, וואָס האָט זיך אויסגעאַרבעט די גרעסטע אָרדענונג און געווען צום סוף איינער פון די ווייניקע אידן, וואָס האָבן זיך דערדרונגען ביז צום "הייסראַט". זיין שטאַנד איז יענער צייט האָט געראַטן אין זיך דעם גרעסטן צויבער. עס איז אויך קיין סוד ניט געווען, אז אויב ער וואָלט זיך ניט געהאַלטן שטאַרק אַן אידישע קייט, וואָלט ער געווען א סענאַטאָר און געהיליפּס מיניסטער ווי זיין חבר נאַטמאַן, אויך א ווילנער איד, ווייט ניט אזוי פיל איך ווי האַלפּערין, וועלכער איז יא געווען א סענאַטאָר, און געהיליף־מיניסטער נאָכדעם, ווי ער האָט זיך גע'שמד'ט. דאָס, וואָס האַלפּערין איז פאַרבליבן א איד איז דערפאַר ניט געגאַנגען העכער אויף דעם לייטער פון דער קאַריערע און ביי־ראַקראַטיע. האָט אים געמאַכט זייער פאַפּולער אין די אידישע קרייזן.

איך געדענק, איינמאָל גייענדיק איבער דעם בעווסקי פּראָספּעקט (דאָס הויפּט־שטאַדט־ציר גאַס אין פּעטערבורג), טרעף איך האַלפּערין'ן א שטאַרק פרייליכן. דאָס איז געווען אין דערפאַר און איך האָב נאָך זיי צייטונג ניט געהאַט געליינען. אויף מיין פראַגע, וואָס האָט אויזנס גוטס געטראָפן, האָב איך באַקומען א קורצן ענטפער: אז עס וועט זיין אויך אזוי, ביי אונז, וועט עס נעמען א סוף א אונזערע צרות! איך האָב פון אַנהויב ניט פאַרשטאַנען, נאָר איך האָב זיך דערוואוסט, אז ער רעדט מכח דער יריעה וועגן טויט פון דעם סערבישן קעניג אלעקסאַנדער דראַגאַ, אז ביי אונז וועט אויך זיין אזא סוף — האָב איך זיך זייער גע־וואונדערט, אז דאָס רעדט א אידישער גע־הייסראַט, וואָס אים לעבט זיך אזוי גוט אין רוסלאַנד. דאָס איז געווען פיל פריער נאָר. האַלפּערין איז געווען פאַנאַט, בשעת אין דער אידישער נאָס האָט זיך געשטאַרקט אַן אלטן באַראַן, אַן אַנטיסעמיט, אַן אַנטיסעמיט אין אַן אַנטיסעמיטישן לאַנד. אַזוי ווי ער, דער אידישער באַראַן איז אַמאָל געווען טעטיק אין דער רעוואָלוציע, האָט מען אים אין קייזערלאַכן הויף ניט איבעריק ליב געהאַט. דער משך־מד האָט דערפאַר געפונען א געלעגנהייט ווי אזוי אפּצוזייטן דעם באַראַן'ס צוויי־לינג פון אידישן פאָלק.

דער משומד האָט געשיקט זיינע מענ־שען, וועלכע האָבן דעם באַראַן צוגערעדט אַז זיינע זיינע אלטע קינדער איבערגעבן אין א קאַטוליזישן קלויסטער, און זיי לאָ־זען דערציען אלס קריסטן און דערמיט וועלן זיינע אלטע חטאים אָפּגעוואַשן ווערן.

באַראַן טאַוסיג, וועלכער איז סיי ווי סיי ניט געווען קיין חייסער איד און האָט ניט געהאַט קיין גרויסע שייכות מיט אידישקייט, האָט מסכים געווען צום פאַרשלאָג, כדי איינצוקויפן זיך אין דער לויט דעם אידישן דין, זאָגן קריש און טען פון ביידע אנשטאַלטן, אָבער ער האָט געדעכט, אז מען קאָן איצט פאַרקיידן די אַמאַליקע פעלערן. "נאָר לאָזן זיי זיין ווי פריער, האָט ער גע'טענט'ט, קאָן מען ניט". פאַרנדיק אָפּט קיין אויסלאַנד פלעגט ער זיך אָפּשטעלן אין קאָוונע (זיין שווינגערפאַ־טער, דער אלטער משכיל און באַרימטער דאָקטאָר יצחק פיינבערג, אויך א געבוירענער און א געווענענער תלמיד פון אברהם מאַפּו און א געווענענער נערוון־פאַרשער, האָט דאָרט פּראַקטיצירט) און באַזוכן אינגאַנ־ניטאַ אלע קלויזן, אויך די מוסרניקעס. און דאָס פלעגט אויף אים מאַכן זייער א שווער־רען איינדרוק.

בשעת עס איז געגרינדעט געוואָרן א קאָ־מיסיע צו באַטראַכטן די פראַגע וועגן א חויכשול, האָט האַלפּערין צוזאַמען מיט באַקשט'ן געהאַלטן אין איין זוכן געלט־מיטלען, און אז די זאַך איז בטל געוואָרן און באַקשט איז געשטאָרבן — האָט האַל־פּערין ניט אויפגעהערט צו טראַכטן צוזאַ־מען מיט דר. ל. קאַצענעלסאָן וועגן פאַר־ווירקלאַכן דעם דאָזיקן פּלאַן. איינמאָל איז געווען א צייט, ווען מען האָט געדעכטן אַז עס וועט זיין א מעגלאַכקייט צו עפע־נען א אידישע הויך־שול. האַלפּערין האָט דערקלערט, אַז ער איז גרייט צו מאַכן אויף זייערע אַרבעטן אַלע אפּשרות. אויף מיין פראַגע, וואָס האָט אויזנס גוטס געטראָפן, האָב איך באַקומען א קורצן ענטפער: אז עס וועט זיין אויך אזוי, ביי אונז, וועט עס נעמען א סוף א אונזערע צרות! איך האָב פון אַנהויב ניט פאַרשטאַנען, נאָר איך האָב זיך דערוואוסט, אַז ער רעדט מכח דער יריעה וועגן טויט פון דעם סער־בישן קעניג אלעקסאַנדער דראַגאַ, אז אין האַלפּערין'ס האַפּט, אז ביי אונז וועט אויך זיין אזא סוף — האָב איך זיך זייער גע־וואונדערט, אז דאָס רעדט א אידישער גע־הייסראַט, וואָס אים לעבט זיך אזוי גוט אין רוסלאַנד. דאָס איז געווען פיל פריער נאָר. האַלפּערין איז געווען פאַנאַט, בשעת אין דער אידישער נאָס האָט זיך געשטאַרקט אַן אלטן באַראַן, אַן אַנטיסעמיט אין אַן אַנטיסעמיטישן לאַנד. אַזוי ווי ער, דער אידישער באַראַן איז אַמאָל געווען טעטיק אין דער רעוואָ־לוציע, האָט מען אים אין קייזערלאַכן הויף ניט איבעריק ליב געהאַט. דער משך־מד האָט דערפאַר געפונען א געלעגנהייט ווי אזוי אפּצוזייטן דעם באַראַן'ס צוויי־לינג פון אידישן פאָלק.

דער משומד האָט געשיקט זיינע מענ־שען, וועלכע האָבן דעם באַראַן צוגערעדט אַז זיינע זיינע אלטע קינדער איבערגעבן אין א קאַטוליזישן קלויסטער, און זיי לאָ־זען דערציען אלס קריסטן און דערמיט וועלן זיינע אלטע חטאים אָפּגעוואַשן ווערן.

באַראַן טאַוסיג, וועלכער איז סיי ווי סיי ניט געווען קיין חייסער איד און האָט ניט געהאַט קיין גרויסע שייכות מיט אידישקייט, האָט מסכים געווען צום פאַרשלאָג, כדי איינצוקויפן זיך אין דער לויט דעם אידישן דין, זאָגן קריש און טען: עס איז ניט אזוי שווער אויף אים, אַז ער האָט אַזאַ רוסישע מפּלות. ער האָט געדעכטן, אַז מען קאָן איצט פאַרקיידן די 60 יאָרן, וואָס זיינען געווען א פּעל יוצא פון די מפּלות פון קרימער קריג. ער האָט געדעכט, אַז איצט וועט קומען די נאַנצע ישועה. ער האָט גוט גע־קאָנט די פאַרשיידענע מעלקייט פון דער רוסי־שער בייראַקראַטיע. ער האָט מיט זיי גע־האַט פיל צו טאָן. האַלפּערין איז ניט גע־ווען פאַרבלעגדעט פון דעם, וואָס ער איז א איד — אַן אויסנאַם, אַן מען באַהאַנ־דעלט אים גוט. ער האָט גוט געראַטן די פאַלשקייט פון די בראָוואָס, וואָס פירן אַז מיט רוסלאַנד און איז זיי געווען א שונא פון נאַנצן האַרצן.

האַלפּערין האָט פיינט געהאַט צו גיין אין זיין מונדיר און האָט ניט געטראָגן די בכבוד'יגע אָרדנס, ווי א "וואַלדיסיר", "אַנאַ", ער פלעגט זיי אַנטאָן נאָר דאָ־מאָלט, ען ער האָט געמוזט. אַז איז ער אין געווען א "דווראַיאַנין" האָבן זיי דווקא געוואָלט אים צושרייבן צום אדעל. וועלי־כער האָט ניט געוואָלט צוזאַמען זיין מיט אַנדערע אידן, וואָס זיינען נאָר דאָ־רעכט. כל זמן די לאַנע וועט זיך אין רוס־לאַנד ניט בייטן, פלעגט ער זאָגן, דאַרפן אידן זעען צו קריגן העכט דורך ווידערנע אַן ניט האָבן קיין באַוועגונגס־פרייהייטן־עס.

פונקט ווי האַלפּערין איז געווען א שטאַרקער מאַמען אין רוסישן פאַרגעדן, אזוי איז ער געווען אַן אפיקורס אין צור־נינס. נאָכ'ן ערשטן צייטנישן אָנגעדן האָט ער גערעכנט, אַז דאָס איז א מין פאַנטאַזיע אַן אַז עס איז ניט כדאי וועגן דעם צו ריידן. עס וועט במילא בטל ווערן האָט געגלויבט. בשעת באַראַן קריגערט איז געווען ווייער רייך, פלעגט ער ניט דערלאָזן אַז מען זאָל מאַנען די חובות ביי די געווע־זענע סטודענטן, און דו איז אייגנטלעך אין דער אַרבעט פון דער אַפּאָ־זיציע אין אין אַרכיון. אינגאַנצן אין דיי לאַנע געבליבן ליגן אין אַרכיון. אינגאַנצן אין דיי לאַנע געוואָרן זייער קריטיש פאַר דער חברה. האָט מען געגומען אַרויסטרייסלען דעם אַרכיון, כדי אַז זוכן דיי אַלטע חובות, צוויישן די פאַרשיידענע צעטלען איז געווען אויך א צעטל פון נאַסמאַנ'ען, אָבער ווען מען האָט צו אים געשריבן וועגן דעם, האָט ער אפילו ניט געענטפערט.

האַלפּערין איז געווען זייער אויפגערעגט דערפון און האָט געפאָרערט, אַז מען זאָל אים אָנגעבן אין נערכיס, כדי אַנגעלערנען די משומרים, וואָס האָבן געזוינן אידיש בלוט, בשעת זיי האָט זיך דאָס געלוינט. באַראַן האַראַן גינצבורג, אַלס פאַרזיצנדער, האָט ניט געוואָלט אָנגעבן אין נערכיס אויף א קאָמאַנדער אין נעחיליפּס מיניסטער אין האַלפּערינען האָט עס זייער פאַרדראָ־סען.

אינמאָל האָב איך ביי האַלפּערינען אין הויז געטראָפן א ריכטער מיט'ן נאָמען גו־ראָוויטש, אָנגעטאָן אין דער יוגיפאַרט און מעראָלן. ער האָט געגעבן האַלפּערין'ס הויף מכח ביינען זיין שטעלע פון אַמסק (סיביר) אויף וואַרשע. האַלפּערין האָט אים געראָטן, וואָס ער האָט צו טאָן אין האָט אַנגעגעבן אַ קלייניגקייט, — אַז ער האָט אים אַרויסגעלאָזן פון אַ אידיש געפאַנגענ־שאַפט. אַלס אַ אַנדענק אין אַ אַנדענק אין אַ אַנדענק אין